

BADIIY TARJIMADA LEKSIK STILISTIK BO‘YOQDORLIK MUAMMOLARI

Raxmonqulova Feruza Akmal qizi

*O‘zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti,
Xorijiy til va adabiyoti: ingliz tili 3-fakulteti talabasi
Elektron pochta: feruzaakmalovna7@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada badiiy asarlarni qanday tarjima qilish, nimalarga ahamiyatliroq bo‘lish, stilistik bo‘yoqdorlik, avvalo, nima ekanligi, badiiy tarjimada nima muhimligi, asar mazmunini to‘liq va mazmunli tarzda o‘quvchiga yetkazish haqida to‘liq ma‘lumot berilgan. Shuningdek, badiiy tarjimada leksik-stilistik bo‘yoqdorlik muammolarining asosiy sabablari hamda ushbu muammolarni hal qilish yo‘llari batafsil yoritilgan.

Kalit so‘zlar: badiiy asar, stilistik uslub, emotsional bo‘yoqdorlik, so‘z boyligi, uslubiy xususiyat, badiiy uslub, qofiya, metafora, tarjimon, stilistik ekvivalent, adekvatsiya, ekvivalensiya, ta‘rif, kinoya, ijodiy mahorat.

Annotation: This article provides complete information on how to translate works of art, what is more important, what is stylistic coloring, first of all, what is important in artistic translation, how to convey the content of the work to the reader in a complete and meaningful way. Also, the main reasons for the problems of lexical-stylistic coloring and ways to solve these problems are explained in detail in the literary translation.

Key words: artistic work, stylistic style, emotional coloring, vocabulary, stylistic feature, artistic style, rhyme, metaphor, translator, stylistic equivalent, adequacy, equivalence, description, irony, creative, skill

KIRISH

Darhaqiqat, tarjima bu-millatlararo muloqotning eng muhim ko‘rinishi. Tarjimalarning ham turlari mavjud, ya‘ni tarjima- asliyat va qayta tiklangan matn xususiyatiga qarab, badiiy tarjima, ilmiy tarjima va boshqa turlarga ajratiladi hamda asl nusxani aks ettirish tarziga ko‘ra tafsir, tabdil, sharh kabi ko‘rinishlarga ham ega bo‘lishi mumkin. Tarjima qadimgi davrlarda, turli qabilaga mansub kishilar orasidagi o‘zaro aloqa, muloqot ehtiyoji tufayli yuzaga kelgan. "Tilmochlik" deb ataladigan bu og‘zaki turi hozirda ham saqlanib qolgan. Bilamizki, chet el yozuvchilari tomonidan yozilgan hikoya, she‘r, qissa, roman- barcha asarlarni tog‘ri va mazmunini yo‘qotmagan holda tarjima qilish ko‘p mahorat talab etadi.

Badiiy tarjimaning asosiy xususiyati tilning badiiy vazifasidan kelib chiqadi. Til badiiy asarda estetik hodisa, san‘at faktiga aylanadi. Adabiy asar tili — alohida „badiiy voqelik“ unsuridir. Tarjimada ana shu obrazli ifodaviy tildagi badiiy ma‘noni boshqa tilning obrazli ifodaviy zaminiga o‘tkazish, obrazni obraz bilan qayta ifodalash jarayoni yuz beradi. Shuning uchun tarjimon asardagi voqealarning badiiy tafakkur jarayonini yangidan idrok etadi. Zamonaviy tarjima talablariga asosan tarjimon asliyatning san‘at asari sifatida shakl va mazmun birligini qayta yaratishi, milliy va individual xususiyatlarini saqlashi lozim. Tarjimon ona tilining rivojlanish darajasi, tarjimachilik an‘analari, tajribalariga suyanadi, turli xil tafovutlarning mavjudligini hisobga oladi. Tarjimonning ijodiy qobiliyati va bilimi uning imkoniyatlarini kengaytiradi. Tarjima jarayonida tarjimon hammavaqt o‘z ona tilida fikrlaydi, ona tili unga tahlil quroli, sinov mezoni bo‘lib xizmat qiladi. Turli davrlarda muayyan hududdagi adabiy muhit, ayniqsa, maxsus tarjima maktablarining yuzaga kelganligining o‘ziyoq uning shakllangan tamoyillari, an‘analari bo‘lganligini ko‘rsatadi.

Avvalo, badiiy tarjimada leksik-stilistik bo‘yoqdorlik qiyinchiliklari mavzusi tarjima nazariyasi va amaliyotida muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki badiiy asarlarni tarjima qilishda nafaqat mazmun, balki asarning stilistik uslubi, emotsional va ekspressiv bo‘yoqdorligi ham dolzarb hisoblanadi. Keling ,avvalo stilistik bo‘yoqdorlik so‘zini tushunib olsak. Stilistik bo‘yoqdorlik deganda, asarning so‘z boyligi, uslubiy xususiyatlari va badiiy vositalar orqali yaratilgan hissiy ta’sir ko‘zda tutiladi.

Aytib o'tish kerakki, **leksik-stilistik bo‘yoqdorlikning bir qancha muammolari bor.** Buning asosiy sabablari quyidagilar:

1. Lingvistik tafovutlar: Har bir til o‘ziga xos leksik va stilistik boylikka ega. Masalan, bir tildagi poetik yoki emotsional ifoda vositalari boshqa tilda to‘liq aks ettirilmasligi mumkin.

2. Kontekstni yetkazish qiyinligi: So‘z yoki iboralar ma‘lum bir madaniy, tarixiy yoki ijtimoiy kontekstda ma‘no kasb etadi. Tarjima jarayonida ushbu kontekstni boshqa madaniyat vakiliga to‘g‘ri yetkazish oson emas. Va kontekst yetkazish qiyinligi tarjima yoki muloqot jarayonida til va madaniyatlar o‘rtasidagi farqlar sababli paydo bo‘ladi. Quyida bunday qiyinchiliklarga ba’zi misollar keltirilgan:

1. Madaniy kontekstga bog‘liq iboralardan:

Inglizcha: “It’s raining cats and dogs.”

Tarjimada to‘g‘ridan-to‘g‘ri “Mushuklar va itlar yog‘ayapti” deyish noto‘g‘ri bo‘ladi. Mazmuni “Juda kuchli yomg‘ir yog‘ayapti” deb tushuntirilishi kerak. Shu jumladan, bunday iboralar boshqa tilda mavjud bo‘lmasligi mumkin, shuning uchun ular ma‘lum bir izohlarni talab etadi.

2. Hazil yoki kinoyalardan:

Inglizcha: “Break a leg!”

To‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjimada “Oyoqni sindir” ma‘nosini beradi, lekin aslida bu “Omad tilayman” degan ma‘noni anglatadi. Misol uchun imtihonga, musobaqalarga borishdan oldin

ushbu so'z ishlatiladi. To'g'ridan to'g'ri tarjima qilinsa, o'zga madaniyatdagi o'quvchi yoki tinglovchi buni noto'g'ri tushunishi va kulgili holatlarga olib kelishi mumkin.

3. Stilistik ekvivalent topish muammosi: Asarda qo'llangan stilistik vositalarning boshqa tilga mos ekvivalentini topish doimo ham mumkin emas. Misol qilib aytganda, she'riy ritm, qofiya yoki metaforalarning to'g'ri tarjimasi ko'p qiyinchilik tug'diradi. Shu bilan birga, Stilistik ekvivalent topish muammosi, ayniqsa, badiiy tarjimada yoki emotsional-uslubiy vositalar ishlatilgan matnlarda ko'p uchraydi. Bu, odatda, bir tildagi so'z yoki iboralarning boshqa tilda to'g'ri stilistik va emotsional ta'sirga ega bo'lmagan holatlarida yuzaga keladi. Buni quyidagi misollar yordamida ko'rib chiqamiz:

1. She'riy ifodalar orqali:

O'zbekcha: "Ko'ngil ko'zi ochiq bo'lsa, guldur har tikan."

Tarjimada so'zma-so'z qilinganda: "If the eyes of the heart are open, every thorn is a flower." Ingliz tilida bu ifoda o'zbek tilidagi poetik ta'sirni saqlab qolmaydi, shuning uchun yangi uslubiy variant yaratish kerak bo'ladi. Ya'ni ba'zi bir tillardagi iboralar, maqol, matallarning boshqa tilardagi shu ma'noni saqlab qolgan versiyasi bo'ladi.

2. Hazil va so'z o'yinlari misolida:

Inglizcha: "Why don't scientists trust atoms? Because they make up everything."

Hazil ilmiy ma'lumotga asoslangan o'yin orqali tuzilgan. Uni boshqa tilga tarjima qilishda hazilning mantiqiy va emotsional ta'siri yo'qolishi mumkin. Agarda shundayligicha tarjima qilinsa, boshqa tildagi odamlar buning hazilligini sezmaydi, VA shunchaki gap sifatida o'qigan bo'ladi, xolos.

3. Madaniy bog'langan iboralar:

O'zbekcha: "Ona sutini oqlash." Tarjima qilganda "To justify mother's milk" deyish mumkin, lekin bu iboraning emotsional va madaniy ma'nosini boshqa tilda tushunish qiyin. Agar to'g'ridan to'g'ri tarjima qilingan taqdirda ham bu hech qanday emotsional bo'yoqdorlikga ega bo'lmaydi.

Oxirgi muammolardan biri - tarjimonning mahorati tarjima qilayotgan shaxs asar mazmuni, ma'nosi va uslubini qay darajada tushunib, boshqa tilda ifodalay olishiga bog'liq. Shuning uchun tarjimon malakali, mulohazali VA ko'proq bilimga ega bo'lishi kerak. Shundagina asar o'quvchining yuragidan joy oladi, ko'proq esda qolarli bo'ladi.

Muammolarni hal qilish yo'llariga to'xtaladigan bo'lsak:

Birinchi navbatda leksik parallellikni aniqlash lozim. Ya'ni tarjima qilayotganda boshqa tildan yuqorida aytganimizdek, ekvivalent leksik birliklarni izlash VA qo'llash kerak. Misol uchun: O'zbekcha: "Yurakni yutib qo'ydi." Inglizcha: "He swallowed his heart."

O'rniga: "He gathered his courage." – kontekstga mos leksik parallelini qo'llash o'rinlidir.

Ikkinchidan, madaniy moslashtirish maqsadga muvofiqdir: bunda o'quvchiga yaqinroq bo'lish uchun ba'zi ibora va bo'yoqdorlik elementlarini mahalliyashtirish nazarda tutiladi.

Misol: O'zbekcha: "Non ursin."

Inglizcha: Buni so‘zma-so‘z tarjima qilish noto‘g‘ri. O‘rniga: “Shame on you.” deb madaniy kontekstga moslashtirish kerak.

Misol : Yaponcha: “Shinrinyoku” (o‘rmonni his qilish orqali davolanish).

Tarjimada: “Forest therapy” deb madaniy ma‘nosi tushuntirilgan holda moslashtirish talab qilinadi.

Uchinchidan, tarjiima strategiyasini tanlash lozim. Badiiy asar tarjimasida adekvatsiya (aslga yaqinlik) va ekvivalensiya (moslik) prinsiplarini o‘zaro muvozanatda qo‘llash talab etiladi.

Misol (Adekvatsiya): O‘zbekcha: “Bahor havosi kabi dilimni ochding.”

Inglizcha: “You opened my heart like the spring breeze.”

Asl uslub va emotsional mazmunni imkon qadar saqlashga harakat qilingan.

To‘rtinchidan, metafora va stilistik vositalarni qayta yaratish: Metafora, ta‘rif, kinoya yoki boshqa stilistik vositalarni yangi tilda ijodiy yondashuv orqali qayta yaratish darkor.

Misol 1: O‘zbekcha: “Hayot dengiz, biz esa kemachilarmiz.”

Inglizcha: “Life is an ocean, and we are the sailors.” – metaforaning poetik ta‘siri qayta yaratildi.

Misol 2: Fransuzcha: “Être dans la lune.” (Oyda bo‘lish)

Inglizcha: “To have one’s head in the clouds.” – metaforaning yangi tilda ishlatish usuli muqobilidir.

Beshinchidan, muallifning uslubini saqlash kerak: Asar muallifining individual uslubini imkon qadar tarjimada saqlab qolish o‘qilayotgan asarni mazmunli qiladi.

Misol 1: Alisher Navoiy: “Dilki bu gulshanga bo‘ldi havoholi rang,

Muncha ki gul ichra gardu xazon ichra nargis.”

Inglizcha: “A heart yearning for this rose garden of beauty,

Finds dust on the rose and a narcissus in decay.” – she‘riy uslub saqlangan.

Misol 2: Ernest Xeminguey (inglizcha): “The sun also rises.”

Ruscha: “И солнце восходит.”

Asarning minimalistik va bevosita uslubi tarjimada saqlanadi.

Bir so‘z bilan aytganda, badiiy tarjimada leksik-stilistik bo‘yoqdorlikni saqlash, asl asarning chuqur ma‘nosini va estetik ta‘sirini boshqa madaniyat vakillariga yetkazishning muhim shartidir. Qolaversa, tarjimonning mahorati va ijodkorligi muhim rol o‘ynaydi. U ko‘pincha madaniy moslashtirish yoki tarjima strategiyalarini tanlash orqali asar muallifining uslubini saqlab qolishga harakat qiladi. Masalan, leksik parallel topish, metaforalarni qayta yaratish yoki ba‘zi ifodalarni mahalliyashtirish orqali til va madaniyatlar o‘rtasidagi tafovutlarni yengish mumkin. Asar tarjima qilayotgan uning mazmunini saqlashni ham unutmaslik kerak.

Xulosa o‘rnida shuni aytish kerakki, badiiy tarjimada leksik-stilistik bo‘yoqdorlik muammolari asar mazmunini to‘liq va mazmunli tarzda o‘quvchiga yetkazish masalasidir. Bu jarayon tarjimondan ulkan ijodiy mahorat, til va adabiyot bilimlari va madaniyatlararo

tushunishni talab qiladi. Shu bilan birga, tarjima jarayonida stilistik bo‘yoqdorlik elementlarini saqlash lozim, sababi bu o‘quvchini asl asar ruhiyatiga yaqinlashtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Tarjima>
2. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Stilistika>
3. Wikipedia <https://uz.wikipedia.org> Tarjima nazariyasi: tadqiqot obyekti va tahlil usullari
4. Wikipedia <https://uz.wikipedia.org> Istiora
5. Wikipedia <https://uz.wikipedia.org> Kinoya